

Mgr. Lévai Attila Phd. 2022-ben benyújtott

„A SZLOVÁKIAI REFORMÁTUS KERESZTYÉN EGYHÁZ

FELSŐOKTATÁSÁNAK SZÁZÉVES TÖRTÉNETE” című

HABILITÁCIÓS DOLGOZATÁNAK OPPONENSI ÉRTÉKELÉSE

1. Általános értékelés

A benyújtott kézirat egyoldalas gépeléssel készült, 1-199 lap terjedelmű. Az alapszöveg kilenc fejezete a 166. oldalig tart.

Ezt követi az összefoglalás magyar, szlovák és angol nyelven, majd a rövidítések jegyzéke, a felhasznált irodalom listája, végül a tartalomjegyzék.

A dolgozat alapszövegét 374 lábjegyzet kíséri.

A tudományos munkával (diplomamunka, doktori disszertáció, értekezés, székfoglaló, stb) összehasonlítva a habilitációs dolgozat elvárt többlete, hogy benne-belőle kirajzolódjék a szerző „tudományt átadó”, oktató, oktatást szervezni is tudó arcéle. A bevezető „absztrakt”-tól a három nyelvű összefoglalásig ez a többlet jól érzékelhető.

Érzékelhető már a téma felosztásán. Lendületesen megfogalmazott fejtegetései „mögött” szinte hallani lehet az előadó „hangját”. Amikor „további kutatások” szükséges voltára utal, a félévkezdő szemináriumi órán a jelentkezők számára mintegy „kiosztja” a következő félévi feladatot.

A szerző egyszerre van könnyű helyzetben, és mégis nehéz helyzetben. Az érintett, az ismertett felsőfokú intézmények mindegyikéről jelentek meg korábban is, újabban is tanulmányok, ismertetések, rövidebb-hosszabb írások. Ezt már csak összefoglalni kell!

„*Csak*”? - Harminc nyomtatott könyv. Ötvenhét hosszabb cikk, tanulmány. Ötvenegy jegyzőkönyv. Negyvenhét évkönyv. Ez eddig 185 forrás. Ehhez csatlakozik a levéltári anyag, a kéziratos anyag, a bőséges folyóiratanyag, az internetes források, és az orális tradíció gazdag öröksége.

Ha valaki már készített „tíz” forrásmunka alapján egy tizenegyediket - hányszor átélte, hogy sajnós egy-egy egész munkát mégsem idézhetek! A szerzőnek ebben a dolgozatban sikerült úgy bemutatnia az egyes intézmények történetét, hogy a teljesség felé tartva sosem veszett el a részletekben.

2. A téma aktualitása

Lehet, hogy egy kicsit „elfogult” az opponens: az egyháztörténeti témák úgyszólván mindig aktuálisak. Amikor valamilyen „kerek” évforduló van, akkor az magáért beszél. Évforduló nélkül is aktuálissá válhat egy-egy téma, ha valami féle „új” helyzet új kihívásokat, új feladatokat jelent.

Az 1920-ban szétszakított „magyarországi” református egyház egésze is, a leszakított részei is sok tekintetben kerültek teljesen megváltozott, előzmény nélküli új helyzetbe. (A

„magyarországi” jelző nem elírás. A történelmi ország történelmi református egyházában a reformáció óta, illetve a németajkúak betelepítését-betelepülését követően mindig voltak szlovák, horvát (őshonos) és német (betelepített) református egyházközsegek. Patai István 1612-ben megválasztott dunántúli püspök meghívta volna Nyugat-Magyarországra, Burgenlandba Szenczi Molnár Albertet, hogy a német tartományokból odatelepyült német ajkúaknak német nyelvű prédikátora legyen).

Százkét éve azonban más történt: magyar nemzetiségűek, református vallásúak milliói egyetlen határt sem léptek át: egy határ, „a” határ lépett át rajtuk. Az igehirdetés, a sákramentumok és a kazuáliák kiszolgáltatása, az iskolázás további szervezése az addig „egységes”, az országos egyház helyett a mesterségesen kialakított részegységek feladata lett. Ha ezt szimpatizáns, megértő, együtt-működő közegben végezheték volna, - más a helyzet. De nem végezheték szimpatizáns, megértő és együttműködő közegben.

Ennek a teljesen új feladatsornak a felismerése, a vállalása, - és végül a mára kialakult megoldása - ez a dolgozat gerince. Egyben ez adja az időszerűségét egy sajátos időbeli szorításban: ez a történet legkésőbb **már** – és **még** éppen megírható volt.

3. A munkában vállalt célok teljesítése

A célt a 3. lapon kezdődő „absztrakt” első mondata megfogalmazta: *„Habilitációs munkám célja egy olyan iskolatörténeti anyag megírása, amely a maga nemében egyedülállóan tárgyalná azoknak a felsőoktatási intézményeknek a történetét, amelyek az elmúlt száz évben hazai magyar református egyházunk (a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház) számára képezték a teológusokat, avagy a pedagógusokat”.*

A cím egyben az elhatárolást is megtette: „száz év”. Nyilván nem kérhetnénk számon a losonci teológia 1791-1849 közötti működésének a részletes leírását. Ezt a bőséges irodalomanyagban megtalálja, aki azt a korszakot kutatja majd. A korábbi időszak itt található rövid összefoglalása: *„Ezek 1849-re már csak emlékek voltak. A losonci református gimnázium, teológiájával együtt csatát veszített szellemileg a vallási türelmetlenség, fizikailag az orosz támadásokkal szemben” (A támadások 1849. augusztus 7-8. Az idézet 21.lap).*

A kitűzött cél teljesítése kérdésében egyet értek a szerző „összefoglalásban” summázott véleményével: *„Ez a habilitációs munka egy olyan témát tűzött ki feldolgozásra, amelyet egy ember egy munkában nem lesz és nem is lehet képes feldolgozni, hacsak nem életműnek szánja, és nincs időkeretek közé szorítva kutatásban, írásban.*

Jómagam ezt a munkát úgy terveztem, hogy egyfajta keresztmetszetet adok arról, amiről eddig összefoglalóan még senki sem írt, s megpróbálok első lenni egy összefüggő, református egyházunk felsőoktatás-történetéről szóló munka megírásban” (166- lap).

Vagyis: a világosan kitűzött cél megvalósításra került.

4. Az alkalmazott módszer

Az alkalmazott módszer tekintetében a nagy, és sokrétű anyagot aligha lehetett volna bármiféle egységes módszerrel egybegyúrni. Így a végeredményben megtaláljuk az eszmetörténeti-teológiatörténeti szálakat, az eseménytörténeti leírásokat, egybeszöve adattári részekkel. Az adattári szakaszok részben a volt diákok névsorát tartalmazzák, részben a teológiai tanterveket, órakereteket ismertetik.

A névsorokon a mai idősebb szlovákiai olvasó nyilván jól eligazodik. A többségről tudja, hogy „ki-kicsoda”. Az opponens már kevésbé. Egy generáció múlva pedig... A könyv esetleges kiadása felől később még pár szót ejtek.

5. Eredmények, új ismeretek

A dolgozat legfőbb eredménye a dolgozat maga. Az irodalomjegyzék alapján a felsorolt források többsége csak valamelyik tudományos gyűjteményben található meg: valószínű, hogy egyetlen egyben nincs is együtt minden.

Az eddigi résztanulmányok alapján nehéz lett volna valami egészet látni. A mostani tanulmány alapján – látva már az egészet – a későbbi kutatóknak könnyebb lesz egy-egy részletnek a nyomába eredni.

Mert ez az egyháztörténeti kutatás egyik sajátossága: ha egy következő korszak újra kérdez, új eredmények születhetnek. A XIX-XX. század fordulóján – rengeteg régi dokumentum megtalálása, feltárása, feldolgozása nyomán terjedőben volt még történész körökben is, hogy a történelem tudománya valószínű elérte célját: *mindent* megtaláltunk, *mindent* lefordítottunk, *mindent* megmagyaráztunk – újat már aligha tudunk mondani. És amikor egy újabb nemzedék újra elolvasta ugyanazokat a forrásokat, és egészen más kérdéseket tett fel, és egészen más válaszokat kapott. A szóbeli emlékek összegyűjtése pedig számos esetben pótolhatatlan forrásokat őriz meg.

Itt ejtek szót néhány „pontosítandó” feladatról. A 99. lapon a 2. bekezdésben idézetet olvasunk „*Hromádka dékán testvéréről*”. Idézőjel rendben, kurzív szedés rendben, a csatlakozó lábjegyzet hiányzik (vagy a 262. lábjegyzet már erre is vonatkozik?)

Az 51. lapon olvassuk, hogy Kovács Márta volt az egyetlen nőhallgató Losoncon, (1937-38). A 110. sz. lábjegyzet a forrást is megjelöli, Nagy Zoltán művében: „a női lelkészképzés bevezetésével Losonc megelőzte a magyarországi teológiákat”. Az internet „az első magyar református női teológus” keresésre Novák Olga személyét jelöli meg. Ő 1889-ben született Baján, 1961-ben halt meg Budapesten, 1917-ben nyert felvételt a budapesti teológiára, 1923-ban abszolvált, 1927-ben vallásstanári vizsgát tett, és húsz évig volt a Baár Madas gimnázium női vallásstanára..

A 22. lapon mintha a szerző kerülne szembe önmagával: „... 1883-ban az az egyházkerület, amelyet utolsó mentsvárának tekintett, szembefordult vele, magára hagyta, hogy figyelmét a virágzásnak induló pápai főiskola felé irányítsa”. Pár sorral lejjebb: „utaltam rá, hogy a „rég” losonci teológia is azért kellett, hogy megszűnjön, mert az egyházkerület (a dunamelléki ref. egyházkerület, mivel Losonc ehhez az egyházkerülethez tartozott) szembefordult vele.” Dunamellék aligha támogatta volna a Pápai Kollégiumot. De az 1911. évi országos névtár (a Trianon előtt utolsó közös) a 96. oldalán leírta a „Losonc” címszónál: „anyaegyház, Dunántúli egyházkerület, Drégelypalánki egyházmegye. Alapítva 1590. 9450 helyi lakosból 539 református. Fiókegyházai: Balassagyarmat, Kálnó, Salgótarján, és felsorolja 86 szórványát. Lelkipásztora Sörös Béla”.

6. A munka hozadéka a további kutatások elősegítése szempontjából

Az „első hozadéka” a mű elkészülésével a rendelkezésünkre áll. Ahhoz, hogy az érintett területeken további nemes gyümölcsöket teremjen, szükséges (lenne), hogy nyomtatott formában is rendelkezésre álljon,

Szövegét tekintve mindössze rövid lektori átolvasásra van szüksége: a néhány elütést, és az egy-két helyesírási hibát javítani. Egy valamit viszont következetesen kellene javítani. Az indokolatlanul „állandósított” jelen időt.

Máig a fülemben csengenek dr. Bucsay Mihály professzor szavai. Valamelyik dolgozatomban annak idején azt írtam, hogy „Kálvin János azt tanítja...” – Professzor úr: „Kálvin János ma a genfi Pere la Chaise temető ismeretlen sírjában nyugszik. Nem tanít. Várja Krisztus feltámadásra hívó szavát. Vagy azt írja, hogy Kálvin azt tanította. Vagy azt, hogy Kálvin könyvében ...olvassuk. Magam is több tanulmányban olvastam ezt az „állandósított” jelen időt. Néha még ma is beleesem ebbe a hibába. – Ne tegyük.

Tudom, hogy ez a javaslat „túlterjeszkedik” az opponens feladatkörén. Négy évig voltam falun gyülekezeti lelkész. Negyven esztendeig kisvárosi gyülekezetben. Betöltöttem többféle egyházi tisztséget. Közben sosem feledtem el a saját „gyülekezeti lelkész” voltomat. Ám közben szomorúan láttam és szomorúan látom, hogy a gyülekezeti lelkészi szolgálat, és a szent tudományok művelése egyre távolabb sodródik egymástól.

Ennek a súlyos okaira, és a szomorú következményeire végképp nem szeretnék kitérni. Ennek a habilitációs dolgozatnak könyv formában - jó név,- és tárgymutatóval, valamint legalább a születés és a halálozás dátumával kiegészített részletes személynév-mutatóval – ott lenne a helye minden szlovákiai parókia könyvtárában. Illetve: minden „magyar református” parókia könyvtárában,. A XX. század elején elindult, most a Kálvin kommentárok jóvoltából ébredező „parókialis könyvtár” epedve várná önmaga folytatását.

7. Az opponens véleménye és ajánlása

A munka gazdag tartalmára, jól szerkesztett anyagára, választékos nyelvi kidolgozottságára tekintettel habilitációs dolgozatként való elfogadását javaslom. A Habilitációs Bizottságnak jó lelkiismerettel ajánlom Mgr. Lévai Attila Phd. jelölt részére a „Habilitált Doktor”-i cím odaítélését.

Tata, 2022. május 10.

Tisztelettel:

dr. Márkus Mihály
a PRTA professor emeritus-a.

Resume v slovenčine:

Jasný cieľ bol dosiahnutý. Pozitívum a prínos habilitačnej práce je k dispozícii už tým že práca bola vyhotovená. K tomu aby priniesla ďalšie užitočné ovocie v príslušných oblastiach, je (by bolo) potrebné sprístupniť ju v tlačenej podobe. Táto habilitačná práca v knižnej podobe s dobrým menným a vecným indexom a aspoň podrobným menným zoznamom osôb s dátumami narodenia a úmrtia by mala byť v knižnici každej reformovanej farnosti na Slovensku. Alebo v knižnici každej "maďarskej reformovanej" farnosti. Vzhľadom na bohatý obsah práce, dobre spracovaný materiál a vhodne zvolený jazyk odporúčam jej prijatie ako habilitačnej práce. S čistým svedomím odporúčam habilitačnej komisii Mgr. Attila Lévai PhD. kandidát na titul "docent".